DUMITRU STĂNILOAE DESPRE ROLUL DECISIV AL VALORILO MORALE ÎN FORMAREA PERSONALITĂȚII UMANE

Svetlana COANDĂ

doctor habilitat, conferențiar universitar, USM

Adnotare: *În articol sunt elucidate concepțiile lui Dumitru Stăniloae – teolog, filosof, profesor universitar român, concepții ce țin de umanismul creștin. D.Stăniloae înțelegea creștinismul nu doar ca o religie ce asigură mântuirea, ci și ca o religie a spiritului bazată pe încrederea în posibilitățile omului, în rațiunea lui. În operele sale este pusă în evidență valoarea rațiunii umane, capacitatea omului de a cunoaște natura, a înțelege raționalitatea interioară a ei și este accentuat rolul decisiv al valorilor morale în formarea personalității umane.*

Cuvinte cheie: *cugetare, artă, faptă etică, credința, omul, cunoaștere.*

Dumitru Stăniloae (1903-1993) este un vestit teolog, filosof, profesor universitar, traducător, scriitor și ziarist român, cu o operă deosebit de vastă, profundă și multiaspectuală, incluzând preocupări de teologie, istorie, filosofie, etică etc. Dintre lucrările sale mai importante menționăm: *Teologia Dogmatică Ortodoxă*; *Teologia morală ortodoxa*; *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*; *Iisus Hristos sau restaurarea omului*; *Ortodoxie și românism; Reflecții despre spiritualitatea poporului român; Umanismul din Transilvania; Rolul ortodoxiei în formarea și păstrarea ființei poporului român etc.*

Dumitru Stăniloae este considerat cel mai mare teolog român din secolul al XX-lea, unul dintre autoritățile proeminente ale teologiei europene, lucrările sale fiind apreciate ca unele din creațiile majore ale gândirii creștine din a doua jumătate a secolului XX.

Dumitru Stăniloae a studiat la Facultatea de Litere a Universității din București, apoi la Facultatea de Teologie din Cernăuți (1923-

1927), la Facultățile de Teologie din Atena (1927-1928), Munchen și Berlin (1928-1929). După terminarea studiilor, activează ca profesor de Dogmatică la Academia teologică „Andreiana" din Sibiu (1929-1935), devenind ulterior rector al Academiei teologice (1936-1946). În perioada 1934-1945 a fost redactor al publicației „Telegraful Român". Din 1947 este profesor la Facultatea de Teologie din București, iar în anii 1968-1969 susține prelegeri la Freiburg, Heidelberg și Oxford.

Activitatea multilaterală a lui Dumitru Stăniloae a fost înalt apreciată: i s-a decernat titlul de Doctor Honoris Causa al Institutului ortodox Saint Serge din Paris (1981), de Doctor Honoris Causa al Facultății de Teologie din Atena (1991) și de Doctor Honoris Causa al Universității din București (1992). De asemenea, a fost premiat la Londra cu distincția onorifică „Crucea Sf. Augustin din Canterbury", a devenit membru corespondent (1990), iar din 1991 – membru titular al Academiei Române.

Concepțiile lui Dumitru Stăniloae țin de umanismul creștin, el înțelegând creștinismul nu doar ca o religie ce asigură mântuirea, ci și ca o religie a spiritului bazată pe încrederea în posibilitățile omului, în rațiunea lui. Lumea este, în viziunea teologului-filosof român, **un dar al iubirii** lui Dumnezeu făcut omului. Prin acest act de iubire se defineşte relaţia dintre lume şi om, lumea ca dar fiind modalitatea de realizare a unui dialog al lui Dumnezeu cu oamenii: „Potrivit credinţei creştine, lumea a fost creată de Dumnezeu ca un dar pentru oameni… Dumnezeu ne arată nouă iubirea sa prin lumea ca dar pentru ca să realizeze un dialog progresiv în iubirea cu noi".[1] Însă pentru a realiza acest dialog, trebuie ca şi noi să-i întoarcem lui Dumnezeu un dar, deci trebuie să existe reciprocitate. Dar omul nu are ce să-i dea lui Dumnezeu de la sine, deacea Dumnezeu se bucură ca omul să renunţe la unele din darurile primite, întorcându-i-le. Prin aceasta omul arată că recunoaşte faptul că toate le are de la Dumnezeu ca dar. Lumea, în calitatea ei de dar al lui Dumnezeu, arată că ea nu este realitatea ultimă şi absolută, ci este rezultat al creaţiei iubirii divine și că omul trebuie, de asemenea, să răspundă cu iubire.

Lumea, fiind opera lui Dumnezeu – Logosul Creator, **este raţională în esenţa ei**. D.Stăniloae defineşte lumea ca o realitate unitară raţională, existând pentru dialogul interuman, ca o condiţie pentru creşterea spirituală a omului, pentru dezvoltarea lui și a întregii umanităţi. Raţionalitatea lumii este determinată de iubirea lui Dumnezeu faţă de om şi îşi găseşte punctul culminant de asemenea în om. Omul descoperă noi sensuri sau înţelesuri ale lucrurilor și această cunoaștere are importanță atât pentru folosul material cât și pentru cel spiritual al vieţii şi existenţei omului.

Totodată, progresând în cunoaşterea lumii, omul progresează atât în comuniunea cu alţi oameni, cât și în comuniunea cu Dumnezeu. Iată de ce cunoașterea, pătrunderea în esența lucrurilor, descoperirea de noi sensuri este apreciată de gânditorul teolog ca o datorie, o responsabilitate a omului, aceasta determinând identitatea omului ca om, fiind o trăsătură definitorie a condiției umane.[2] Aici se întrevăd asemănări cu învățătura lui Lucian Blaga despre Mister, despre corola de minuni a lumii, omul păstrându-și identitatea doar ca „ființă întru mister și revelare”, doar ca ființă creatoare de valori, creatoare de cultură.

În lucrările sale, Dumitru Stăniloae face referințe la un șir de filosofi, precum Max Scheler: (lucrarea *Despre eternitate în oameni*); Maurice Blondel: (lucrarea *Acțiune)*; Louis Lavelle: (lucrarea *Despre act*) ș.a**.** În consens cu ideile acestor filosofi, gânditorul român menționează că **valoarea primă** care trebuie luată în seamă **este persoana, omul.** Anume prin aceasta sunt motivate atât *iubirea* și *libertatea*, cât și *responsabilitatea* și *comuniunea* cu semenii.

Dacă Ființa divină este *Act etern*, atunci și ființa umană, individuală, este *Acțiune*. Pentru a-și fundamenta ideile, D.Stăniloae face numeroase referiri la Sf. Maxim Mărturisitorul, care susținea că în Universul creat sunt ascunse rațiunile divine, iar misiunea noastră, a oamenilor, este ca *prin acțiunea noastră*, condusă de rațiunea din noi, să facem să iasă pe deplin la lumină aceste rațiuni și *armonia dintre ele* care le subordonează unei unice rațiuni majore.[3] În lucrarea *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, D.Stăniloae menționa că omul rămâne nemuritor atâta vreme cât este însetat de cunoaștere, până când se află intr-o conștiință a legăturii cu Dumnezeu Cel infinit.

Omul trebuie să-L cunoască pe Dumnezeu cel personal și nu poate să-L cunoască decât dacă se află în relație iubitoare cu El. Numai iubind pe Dumnezeu și fiind iubit de Acesta omul înaintează în viața spirituală.

Omul e nemuritor deoarece tinde să cuprindă infinitul. Însă nu poate cuprinde niciodată infinitul, deoarece mereu dă de o margine peste care vrea să treacă. Deci, este argumentată necesitatea și posibilitatea cunoașterii lumii, încrederea în capacitățile cognitive ale omului, fapt ce îi asigură atât viața cât și nemurirea. Gânditorul român afirmă posibilitatea de cercetare, de cunoaștere a lumii ca un „întreg armonios, susţinut de o raţionalitate unitară, care uneşte în ea raţiunile tuturor părţilor componente", și totodată – valoarea raţiunii umane, capacitatea omului de a cunoaște lumea diferit de revelaţia supranaturală.[4] Observăm aici tangențe cu ideile unor patrologi precum: Dionisie Areopagitul, Grigorie de Nyssa, Maxim Mărturisitorul, Grigorie Palama, dar și cu teza lui Benedict Spinoza despre cunoaștere ca iubire intelectuală față de Dumnezeu, raţionalitatea creaţiei permițând omului să descopere raţiunile lucrurilor. Desigur, influențele vin încă de la Socrate, care menționa că cea mai mare fericire este cunoașterea, iar cea mai mare nefericire este ignoranța, necunoașterea, de unde șu provin toate viciile.

D.Stăniloae menționa **corelația dintre cunoaștere și acțiune** ca deosebit de importantă în devenirea omului ca personalitate. El accentua că rolul prioritar în acest raport aparține acțiunii, adică „filosofiei lucrătoare", sau, în limbaj teologic – „împlinirii poruncilor". În așa mod, „acțiunea se îndreaptă nu doar asupra naturii, ci, mai ales, asupra *semenului nostru* și asupra *noastră înşine.* Activitatea reprezintă *participare* la viața semenilor, ceea ce se cristalizează în *virtuți*, spre a culmina în *iubire*", menționa D.Stăniloae, atenționând că fără această *primă* treaptă nu se poate urca la *iluminare* și, cu atât mai puțin, la „*unirea tainică cu Dumnezeu*". Așadar, observăm punctarea de către D.Stăniloae a unei ierarhii a valorilor: *acțiune – participare – iubire – iluminare – unirea tainică cu Dumnezeu*. Sintetizând aceste idei, el concluziona: „Scopul ultim al muncii și participării la viața lumii nu este atât desfășurarea naturii, cât dezvoltarea normală a latențelor din om și

din semenii săi. Chiar în răbdarea necazurilor, care este unul din cele mai importante mijloace ale nevoințelor creștine, avem nu o fugă de viața lumii, ci o persistare în ea. Iar grija de formarea proprie și a semenilor, prin împodobirea cu virtuți, nu înseamnă o neparticipare la viața lumii, ci cea mai deplină colaborare, dacă omul este o parte din omenire, iar formarea lui este ultima țintă a creației."[5] Este evident și încurajator optimismul și umanismul concepțiilor lui D.Stăniloae, convingerea lui fiind că anume prin activitate, prin cunoaștere omul se dezvoltă, își cultivă virtuțile, formarea omului fiind și scopul final, scopul suprem al creației divine.

Iubirea ca cea mai înaltă dintre virtuțile umane este ideea magistrală a concepției lui D.Stăniloae. Iubirea este fundamentul principal al raportului, a relației dintre Dumnezeu și om. Iar iubirea de Dumnezeu nu poate fi despărțită de iubirea față de oameni, menționa și povățuia D.Stăniloae. Și argumenta aceasta prin esența Sfintei Treimi, căci Dumnezeu nu poate fi conceput ca persoană singulară, ci ca o comunitate de Persoane în unitate desăvârșită: „Iată pentru ce învățătura creștină despre o treime de Persoane într-o unitate de ființă e singura care poate constitui baza unei spiritualități desăvârșite a omului."[6]

Se observă o explicare, o interpretare deosebită, specifică, dată de către D.Stăniloae doctrinei ortodoxe și anume ideea că unirea omului cu Dumnezeu pentru eternitate este garantată și mijlocită numai acolo unde Una din Persoanele dumnezeiești s-a întrupat ca om pentru eternitate, manifestând în aceasta iubirea eternă a lui Dumnezeu pentru omul ca om.[7] Dumnezeul cel transcendent vine în noi prin harul iubirii lui. Sfânta Treime ca „plinătate a existenței și deci a iubirii" transpare în raportul dintre eu, tu și el, omul ca persoană având nevoie de alți oameni, de alte persoane, iar, prin ele, de Dumnezeu ca Persoană. Concluzia pe care o fundamentează teologul filosof român este că omul e o ființă nemuritoare și că împlinirea omului are loc numai în și prin Iisus Hristos.

Așadar, omul, valoarea persoanei umane, reflecțiile despre capacitățile și virtuțile omului constituie cea mai importantă temă căreia îi sunt consacrate operele lui D.Stăniloae. Pornind de la teza teologică că omul este creat de către Dumnezeu cu un caracter

dihotomic, adică e alcătuit din trup şi suflet, Dumitru Stăniloae accentuează superioritatea spiritului asupra materiei, menționează demnitatea și măreția omului care „depăşeşte ordinea materială datorită sufletului său care nu poate fi redus la materie.”[8] Omul este conceput de el în spirit renascentist, ca fiind „*copula mundi*”. Anume omul, prin constituţia lui dihotomică, face legătura între pământ și cer, între lume şi Dumnezeu, condiția umană manifestându-se în comuniune cu Dumnezeu şi cu întreaga creaţie.

Dumitru Stăniloae evidenția **„cugetarea, arta și fapta etică**”, precum și **credința în Dumnezeu**, ca fiind trăsăturile care-l definesc pe om, ca „tot ce face din om o ființă deosebită de animal”. Lipsa acestor abilități ar însemna lipsirea omului de „omenitatea lui... coborârea lui în animalitate... încetarea lui de-a mai privi în sus, spre largi orizonturi” – trăsături și consecințe ale crizei culturii, care amenință omul contemporan, avertiza gânditorul. [9]

După cum bine se observă, o teză dominantă a concepțiilor sale este afirmarea priorității valorilor spirituale față de cele materiale. D.Stăniloae argumentează această teză prin evidențierea rolului și a importanței valorilor moral-creștine pentru om. În lucrarea *Teologia morală ortodoxă*, D.Stăniloae indica trei trepte care duc spre adevărata unire dintre om și Dumnezeu: *purificarea*, *iluminarea* și *îndumnezeirea*. Purificarea se obține prin respectarea următoarelor virtuți: credința, frica de Dumnezeu, pocăința, înfrânarea, paza minții sau a gândurilor, răbdarea necazurilor, nădejdea, smerenia și blândețea, nepătimirea. Iluminarea de asemenea se produce printr-un șir de virtuți, care înseamnă, după cum menționează Dumitru Stăniloae, urmându-l pe Maxim Mărturisitorul, arătarea, în noi, a darurilor Sfântului Duh, şi anume: duhul temerii, duhul tăriei, duhul sfatului, duhul științei, duhul cunoștinței, duhul înțelegerii și duhul înțelepciunii. Îndumnezeirea ca treapta supremă se manifestă prin dragoste, nepătimire, extaz, cunoaștere și lumină dumnezeiască. [10] De rând cu aceste valori, gânditorul nostru mai remarcă caracterul activ al personalității, necesitatea de a depune mari eforturi pentru atingerea scopului, insistența, competența și curajul, simțul datoriei. Aceste virtuți ale omului sunt accentuate în permanență de către Dumitru Stăniloae.

În concluzie vom menționa că meritul profesorului Dumitru Stăniloae constă, mai întâi de toate, în perspectiva antropologică pronunțată a concepțiilor sale, în faptul că a scos în evidenţă valoarea raţiunii umane, capacitatea omului de a cunoaște natura, a înțelege raţionalitatea ei interioară și a accentuat rolul decisiv al valorilor morale în formarea personalității umane. Cunoașterea este concepută de către D.Stăniloae ca una dintre cele mai importante virtuți ale omului, fiind interpretată desigur, cum menționa însuși autorul, „în lumina formulelor dogmatice", ca descoperirea din lucruri a rațiunii divine, deoarece, după ferma convingere a sa, Dumnezeu a fost și poate fi contemplat în creația însăși, iar cel ce cunoaște aceste rațiuni suie pe firul lor la cunoașterea lui Dumnezeu: a Logosului, a Rațiunii supreme, a Adevărului.

Iubirea ca cea mai înaltă dintre virtuțile umane, cunoașterea, activitatea, tendința spre desăvârșire, simțul datoriei, responsabilitatea pentru deciziile asumate, pentru rezultatele activităților, a faptelor săvârșite, demnitatea ce asigură măreția omului și desigur, credința în Dumnezeu, în special, rolul psiho-terapeutic al credinței, importanța consilierii omului prin credință. – iată cele mai importante valori morale care au un rol decisiv în formarea personalității umane în viziunea acestui mare gânditor.

„Nu există limită în posibilităţile omului educat" – acesta era crezul teologului, filosofului și pedagogului Dumitru Stăniloae, crez accentuat și promovat consecvent atât în lucrările sale, cât și în îndelungata și prodigioasa sa activitate, și care rămâne actual și deosebit de important pentru noi și noi generații.

Referințe bibliografice:

1. Stăniloae D., *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, București, 1978, p. 234.
2. Bartoş E., *Conceptul de îndumnezeire în teologia lui Dumitru Stăniloae*, Oradea, 1999, p. 186-187.
3. Stăniloae D., *Teologia morală ortodoxa*, vol.3, *Spiritualitatea ortodoxă*, 1981, p.26.
4. Stăniloae D., *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Craiova, 1987, p. 258.

5. Stăniloae D., *Teologia morală ortodoxa*, vol.3, *Spiritualitatea ortodoxă*, 1981, p.28.
6. Ibidem, p.29.
7. Ibidem, p.30.
8. Stăniloae D., *Teologie Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, București, 1978, p. 258.
9. Stăniloae D.. *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Craiova, 1993, p.15.
10. Stăniloae D., *Teologie Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, București, 1978, p.55-158; p.254-316.